

diculum iudicasse, muris, et parietibus a sacerdote insursum, quæ ad populum pertinent. At Concilium non meminit populi, sed jubet, ut saltem unus adsit, qui respondeat in Missa, ne videatur sacerdos parietibus dicere: « Dominus vobiscum » et, « Orate fratres. »

Decima obiectio. Ludibria sunt, quod in Missa, in qua nulli communicant, dicat sacerdos: « Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, et Sacramenta, quæ sumpsimus. » Item, quod hostia frangatur: fractio enim ad distribuendum ordinatur, ut Augustinus docet in epist. 39 ad Paulinum.

Respondeo: Illa verba dicuntur in numero multitudinis, tum propter præsentem communicantes, si qui adsint; tum etiam propter eos, qui alibi communicant: cum enim unum corpus simus, non solum præsentem, sed etiam absentes pro omnibus oramus. Simile est in oratione Dominica, quam quisque potest etiam solus in suo cubiculo recitare, et tamen ita composita est, ac si dicenda esset solum a multitudine congregata.

Quot attinet ad fractionem, ea non solum ad distribuendum, sed etiam ad significandum ordinatur. Nam in Missa Chrysostomi fit fractio, in quatuor partes in modum crucis, et una ex illis particulis, in calicem immittitur cum certa verborum recitatione: ut etiam Latini faciunt. Quare Kemnitius cum caeremoniam fractionis ludibrium appellat, et aperte irridet, antiquam, et veram Ecclesiam, Græcam, et Latinam irridet. Atque hæcenus de objectionibus Kemnitii.

Undecima obiectio, est Joan. Brentii in Confess. Witembergensi cap. de Eucharistia: ubi præter ea, quæ illi sunt communia cum Kemnitio, facit hoc argumentum: « Christus instituit cœnam suam, non ut esset privata actio sacrificii, sed communis totius Ecclesie: non igitur licite sunt private illæ Missæ, in quibus sacerdos sibi soli legit verba Cœnæ, et Eucharistiam consecrat. »

Respondeo: Missa Catholicorum nunquam est privata actio sacerdotis, sed semper est communis toti Ecclesie, qui a communi ministro pro communi omnium utilitate offertur: proinde semper est in Missa communio Ecclesie, si per communionem intelligas fructum communem sacrificii. Quod si per communionem intelligas Eucharistie manducationem: fatetur Christum instituisse Cœnam, ut esset simul et sacrificium et communio, sed non jussisse ut illa duo nunquam

separarentur, quasi non possit Deo sacrificium offerri, quando nulli adsunt, qui communicare velint.

Duodecima obiectio est Philippi in Apologia Confess. Augustanæ in articulo de Missa, ubi producit epistolam quamdam sancti Francisci ad omnes fratres suos, in qua jubet unam tantum Missam uno in loco celebrari, etiam si plures adsint sacerdotes.

Respondet Joannes Eckius in Enchiridio, epistolam illam non agnoscere a fratribus Ordinis Minorum, pro vera sancti Francisci Epistola. Addit præterea, auctorem illius epistolæ loqui solum de feria 5. in Cœna Domini, non de aliis diebus; et sane si epistola illa de quovis die loqueretur, falsum apertissime contineret. Scribit enim auctor epistolæ, secundum usum Romanæ Ecclesie unicam Missam duntaxat uno in loco celebrari. At Honorius Papa III, qui sedit Romæ tempore sancti Francisci. cap. Cum creatura, de celebrat. Missarum, jubet non omitti anniversaria sacra pro defunctis, ob festum, vel feriam occurrentem, sed utraque sacra eodem die celebrari.

Ultima obiectio est aliorum, quam recitat Eckius ex Basilio in Psal. 115. prope finem, ubi dicit: « Non in latebris dilitescens sacrificabo, sed publicum exhibebo tibi sacrificium. » Et infra dicit: unum esse altare Ecclesie. Et confirmatur ex Hieronymo in cap. 3. Amos, ubi dicit unum esse altare in Ecclesia.

Respondet recte Eckius, Basilium per sacrificium occultum intelligere sacrificium schismaticorum, qui se ab Ecclesia segregant, et in suis conventiculis sacrificia offerre præsumunt, et ideo etiam unum altare agnoscere, id est, unum sacerdotium, unum ritum etc. Nam subjungit ibidem Basilius: « Audite qui Ecclesiam relinquitis, et in publicis domibus versati, miseræ facitis corporis pretiosi scissuras. » Et infra: « Tu aram erigis ex adverso altaris tibi a Patribus constituti. » Quemadmodum etiam Augustinus, Optatus, Cyprianus, et alii passim schismaticos describunt, cum dicunt, quosdam erigere altare contra altare. Hieronymus quoque distinguit unum altare Ecclesie a multis altaribus hæreticorum, quia ut ipse dicit, tot habent altaria quot schismata. Alioquin multa fuisse in Ecclesia altaria materialia, supra ostendimus ex Ambrosio, Gregorio, et aliis: unde Tertullianus in libro de penitentia, ponit inter alias penitentium caeremonias, aris Dei aggeniculari.

CAPUT XI.

De genere linguæ.

Sequitur controversia de genere linguæ, an scilicet necessarium sit Missam vulgari lingua recitari: id enim contendunt adversarii, et maxime Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 883. et sequentibus. Sed istam questionem maxima ex parte tractavimus partim libro II. de verbo Dei, extremo, partim lib. II. de Sacramentis in genere, extremo. Nam tria quædam ad Missam pertinent. Primo, lectio Scripturarum, et publica oratio. Secundo, Sacramenti Eucharistie consecratio, et dispensatio. Tertio sacrificii oblatio De lectione, et oratione disserimus in lib. de verbo Dei, loco citato: De Sacramenti consecratione, et dispensatione tractatum est in libris de Sacramentis in genere, ut jam diximus: solum igitur superest disputatio de ipsa sacrificii oblatione.

Sed ea facillima est. Nam in primis sacrificii oblatio magis in re, quam in verbis consistit. Nam ut supra diximus, illa actio, qua corpus Domini super altare ponitur ad Dei honorem, vera ac realis oblatio est, etiam si verbis non dicatur, Offerro: vel offerimus. Porro illa actio verba quidem aliqua necessario requirit, nimirum verba consecrationis: sed illa verba non diriguntur ad instruendos auditores, sed ad elementum consecrandum, ut notum est. Elementum autem nullam linguam intelligit; quare impertinens est ad realem oblationem, utrum Missa dicatur lingua vulgaris, vel non vulgaris.

Secundo, licet oblatio ipsa necessario verbis exprimenda esset, ut jam reipsa in Missa exprimitur, tamen adhuc impertinens esset, qua lingua id fieret; siquidem oblationis verba diriguntur ad Deum, non ad populum; Deus autem omnes linguas intelligit.

Tertio, verba oblationis submissa voce pronuntianda sunt, ut in sequenti capite demonstrabimus: non igitur necesse est, ut ea lingua recitentur, quam intelligit populus. Quid enim prodest nosse quid verba significant, si sonum vocis exaudire non valeas?

Quarto, sacrificium non offertur ad populum instruendum, si de primario, et proprio fine agatur, sed ad Deum colendum, et ad

impetranda populo beneficia: non igitur id requirit, ut populus intelligat id quod dicitur, sed satis est si Deus intelligat.

Quinto, si lingua vulgari sacrificium offerendum esset, duo gravissima incommoda sequerentur. Unum, quod oporteret frequenter mutare verba sacrificii, cum vocabula, quæ uno tempore sunt vulgaria, non diu post desinant esse vulgaria. Alterum, quod tolleretur communicatio Ecclesiarum: nec enim posset sacerdos Italus in Gallia, neque Gallus in Italia, neque Italus aut Gallus in Germania, neque Germanus in Italia, aut Gallia sacrificium offerre; quod idem de Hispania, Anglia, Polonia, aliisque regionibus intelligendum est.

Sexto, accedit antiquissima Ecclesie consuetudo. Nam in toto Oriente non invenitur antiquæ Liturgiæ, nisi Græcæ, aut Caldaicæ: in toto autem Occidente antiquæ Liturgiæ nullæ sunt nisi Latine; et tamen a multis jam sæculis desiderant omnes istæ linguæ esse vulgares, imo Germanis, Francis, Anglis, Polonis, nunquam fuit lingua latina vulgaris: recte igitur Concilium Tridentinum sess. xxii, can. ult., statuit Missam non esse lingua vulgari celebrandam. Argumenta quæ adversarii contra obijciunt, sunt a nobis omniarefutata in duobus locis paulo ante notatis. Quare non putavi operæ pretium esse illa repetere; præsertim cum non pugnent contra sacrificii actionem.

CAPUT XII.

Non esse omnia necessario in Missa alta voce pronuntianda.

Alia questio est superioris non multum ab similibus, de modo vocis. Accusant enim adversarii Ecclesiam Latinam, quod peraque in Missa submissa voce pronuntiari jubet: de qua re exstat canon 9. in sess. 22. Concilii Tridentini. Ubi illud initio est observandum, non esse questionem, an sit per se illicitum totam Missam alta voce celebrare; nec enim ignoramus modum vocis non pertinere ad substantiam sacrificii, et posse ista omnia ad arbitrium Ecclesie immutari. Tota igitur questio in eo sita est: utrum consuetudo Latine Ecclesie, quædam submissa voce pronuntiandi, repugnet Christi institutioni,

ac proinde sit mala, et necessario corrigenda.

Et quidem Kemnitiuſ in 2. par. Exam. pag. 890. contendit contra Christi institutionem esse, ut quaedam submissa voce legantur in Missa: Concilium autem contra definit. Concilii vero sententiam verissimam esse hæ rationes ostendunt. Primo, utile est ad reverentiam tanti mysterii, ut non omnia alta voce dieantur: nam ut sanctus Basilius recte docet libro de spiritu sancto cap. 27. multum confert ad dignitatem, et reverentiam conservandam mysteriorum, ut non assuescant homines eadem sæpius audire, vel potius, ut non efferantur ad aures vulgi. Qualia enim mysteria sunt quæ ad omnium aures perferuntur?

Secundo, habemus exemplum antiquæ Liturgiæ, tum Græcæ, tum Latine. Liturgiæ, Basili, et Chrysostomi, quod etiam Kemnitiuſ notavit, quædam præscribunt dicenda sub silentio, et concludenda alta voce: quod idem nos servamus, cum secretas orationes concludimus, vocem attollendo in illis verbis: « Per omnia secula seculorum. » Neque valet Kemnitiuſ responsio, qui illud ita interpretatur, ac si Liturgiæ illæ præscriberent, quædam pronuntiari moderata voce, sic tamen ut ab omnibus audiantur, concludi autem cum clamore, et cantu. Nam in Liturgiæ Chrysostomi, ubi legimus: « Sacerdos orat secreto, vox græca ὑποψῆ; non significat voce moderata: sed plane secreto, nec enim dicuntur mysteria, quæ moderata voce publicantur, sed quæ omnino celantur. Et præterea ibidem monetur sacerdos illas preces secreto recitare, dum Diaconus alta voce canit Litaniam, vel dum cantores alia quædam conchant: proinde non potest populus illis attendere, quæ dicit sacerdos, atque ideo vere et proprie secreta sunt.

De Latina autem Liturgiæ habemus testimonium Innocentii I in epistol. 1. ad Episcopum Eugubinum, cap. 1., ubi interrogatus de tempore, quo in mysterio Missæ pax danda est aperte indicat, præcipuam partem Missæ esse secretam: nec audeat aperire quæ sint illa, quæ recitantur antequam pax detur. At si totus populus illa omnia audire consuevisset, certe nihil fuisset secretum, nihil arcanum, et facile potuissent litteris committi, quæ erant vulgo omnibus nota.

Tertio habemus exempla sacrificiorum veteris legis. Nam (ut omittam quod in sacrificiis plerumque sola mente orabant, sine

illis verbis) Levit. 16. describitur solemne sacrificium incensi, ac iubetur solus sacerdos intra velum ingredi, et sacrificare, atque orare pro se, et populo, omnibus aliis foris expectantibus et, non modo non audientibus sed nec videntibus sacerdotem: quo etiam ritu sacrificasse Zachariam patrem Precursoris, legimus Luc. 1.

Quarto Christus ipse in sacrificio crucis, quod exemplar fuit omnium sacrificiorum, in silentio oblationem peregit, nec trium horarum spatio locutus est audientibus circumstantibus, nisi septem brevissimas sententias: quod sunt etiam sententiæ, quæ in Canone nostræ Liturgiæ alta voce pronuntiantur.

Sed videamus quid pro sua sententiâ Kemnitiuſ afferat. Primo objicit Christi institutionem, qui in sua Cœna jussit sui memoriam fieri, non per silentium, sed ut Paulus explicat, per annuntiationem. Et posset argumentum confirmari Christi ipsius exemplo qui verba consecrationis alta voce pronuntiavit, ut omnes qui aderant, audire potuerint.

Respondeo: Christi memoria, et annuntiatio non tam verbis, quam reipsa fieri debet: sic enim scribit Augustinus lib. xx. contra Faustum, cap. 48: « Christiani, inquit, jam peracti sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione, et participatione corporis Christi etc. » Neque posset alio modo impleri quod Paulus præcipit, ut omnes annuntient mortem Domini: qualis enim confusio fieret, si omnis populus in Ecclesia mortem Domini verbis annuntiare deberet?

Quod attinet ad Christi exemplum, sciendum est, Christum non solum ea verba pronuntiasse ut consecraret, sed etiam ut Apostolos doceret ritum consecrandi: quocirca oportuit eum ita loqui, ut ab Apostolis audiretur. Quod etiam hoc tempore Episcopi servant, cum inter Missarum solemniam ordinant sacerdotes: sic enim pronuntiant verba consecrationis, ut omnes illi novi sacerdotes audire possint. Alia autem ratio est eorum, qui ad populum Missas celebrant.

Secunda objectio. Christus non ita Sacramenta instituit, ut actio quidem esset visibilis, et publica, verbum vero, quæ est præcipua pars Sacramentorum occultetur et sepeliatur. Respondeo: Alia ratio Sacramenti, alia sacrificii est: nunc enim de sacrificio proprie agimus. Sacrificium autem non

in verbis, sed in oblatione rei consistit: verba vero in sacrificio Missæ requiruntur, non ut sint ipsa sacrificium, vel pars sacrificii, sed solum ut victimæ presentiam nobis exhibeant. Verbis enim consecrationis, ut supra ostendimus, id efficitur, ut corpus Christi vere adsit in altari: quare sacrificium erit vere externum et sensibile, etiamsi verba quibus id efficitur, senti non possint. Adde, quod in Sacramentis quoque, ad quorum essentiam verba potissimum pertinent, non est necesse, ut verba ab iis percipiantur, qui Sacramenta suscipiunt, modo percipiantur ab iis, qui ea ministrant: alioqui Baptismus infantibus, amentibus, surdis, collatus, irritus esset, quod ne Kemnitiuſ quidem admitteret. Ad argentum igitur respondemus, Christum non quidem instituisse, ut verba occultentur, et sepeliuntur, sed neque instituisse ita pronuntiare, ut ab omnibus, qui adsunt, audiantur, sed solum instituisse reipsa adhibeantur, liberate relicta Ecclesie, ut modum recitandi constituat. Id quod non solum Catholici docent, sed etiam Kemnitiuſ præceptor et Propheta Lutherus in lib. de formula Missæ, ubi liberum permittit, ut verba Cœnæ, alta vel submissa voce pronuntiantur.

Tertia objectio. Apostolus I Corinth. xiv diserte distinguit hæc duo in Ecclesia loqui de iis scilicet quæ ad publicum ministerium pertinent; et privatim sibi ipsi, et Deo loqui.

Respondeo: In Ecclesia loqui Beato Paulo est exhortari, et instruere Ecclesiam; sibi et Deo loqui, est orare, vel laudare Deum: « In Ecclesia, » inquit, « volo quinque verba in sensu meo loqui, ut et alios instruam. » Et rursus: « Si non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, et Deo. » Itaque distinguit concionem ab oratione. Ad neutrum autem proprie pertinet sacrificium: sacrificare enim non est loqui, sed facere: vel si quo modo loqui, est, non est de Ecclesia, vel Ecclesie loqui, sed Deo. Qui enim sacrificium Deo offert, cum Deo agit, non cum hominibus, licet non privatim, sed publice agat, quia non pro se tantum, sed pro Ecclesia universa agit.

Quarta objectio. In antiqua Ecclesia dimissis iis, qui non poterant interesse mysteriis, alta voce pronuntiabantur preces, gratiarum actiones, et ipsa etiam verba consecrationis. Quod quidem de verbis consecrationis, tradit Bessarion Cardinalis in li-

bro de verbis Cœnæ, et idem patet ex ritu antiquo respondendi, « Amen, » ad verba consecrationis: cuius ritus meminerunt Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. vii. histor. cap. 9. et Augustinus in libro ad Orosium quaest. 49. Idem patet ex Chrysostomo homil. 18. in posteriore ad Corinthios, ubi legimus preces, et gratiarum actiones in celebratione Eucharistiæ populo cum sacerdote fuisse communes. Denique idem colligitur ex Novella constitutione 123. Justiniani, ubi severe præcipitur sacerdotibus, ut quæ in oblationis celebratione recitanda sunt, alta voce pronuntient, ut populus exaudire possit.

Respondeo: Verba consecrationis in Ecclesia Orientali alta voce recitari consuevisse, non negamus, cum id apertissime constat ex Liturgiæ Chrysostomi. Neque nos id reprehendimus: non enim contendimus necessario ea verba submissa voce recitanda esse, Ecclesie statuere de eo ritu, et proinde neque Græcorum, neque Latinorum ritum reprehendi posse, aut debere. Sed quamquam verba consecrationis apud Græcos alta voce, ac plane secreto pronuntiata apud eos fuisse, ex eadem Chrysostomi Liturgiæ evidenter ostendimus. Ad testimonium igitur Bessarionis, et Dionysii Alexandrini, nihil opus est respondere.

Ad locum Augustini respondeo, nec librum illum esse Augustini, ut eruditi fatentur, nec ad rem facere: non enim loquitur ille auctor de consecratione, sed de dispensatione Sacramenti: id enim solum dicit, eos « Amen » respondere solitos, qui accipiunt sanguinem Domini, dicente videlicet sacerdote: « Sanguis Domini nostri Jesu Christi. » Cujus ritus meminuit etiam Ambrosius lib. iv. de Sacramentis, cap. 5.

Ad locum Chrysostomi respondeo, Chrysostomum id potissimum velle, ut populus non otietur in templo, sed oret pro iis rebus, pro quibus et sacerdos orat: id quod potest fieri, etiamsi tum sacerdos tum populus in silentio oret. Imo Cyprianus in tractatu de oratione Dominica, scribit tempore sacrificii imitandam esse Annam matrem Samuelis, quæ ita orabat, ut labia moverentur, sed vox penitus non audiretur, I. Reg. 1. et eam typum Ecclesie gessisse dicit, dum in silentio orabat. In nostra quoque Liturgiæ tunc dicitur populo: « Orate fratres, » cum secreto est orandum. Adde, quod Chrysostomus non dicit omnes preces esse communes populo

cum sacerdote : quare etiamsi loqueretur de communione earumdem omnino precum, nihil tamen adversarii obtinerent. Nam in Liturgia Chrysostomi aperte distinguuntur, quæ ab omnibus, et quæ a solo sacerdote, et quidem secreto dicenda sunt.

Ad Novellam Justiniani responderi posset in primis non ad imperatorem pertinere de ritu sacrificandi leges ferre : proinde non multum referre quid ille sanxerit. Sed illud etiam respondamus, non esse legem illam sententiæ nostræ contrariam : solum enim ille jubet, ut quæ in Ecclesiis Orientalibus alta voce dici solebant, ab omnibus alta voce dicerentur. Errant enim quidam, ut ex illa ipsa Novella colligitur, qui submissa voce pronuntiabant ea, quæ ex recepta consuetudine alta voce pronuntianda erant, ut eo modo ignorantiam suam tegerent : qui quidem jure reprehenduntur, tum quod contra morem Ecclesiæ facerent, tum quod ex imperitiam legendi id facerent.

Ultima obiectio. Fatentur Pontificii, usum istum non esse antiquum. Scribunt enim Honorius, et Belet olim alta voce verba consecrationis pronuntiarum consuevisse : sed postea imperatum fuisse, ut sub silentio dicerentur, hæc de causa. Cum verba illa ab omnibus audirentur, a multis etiam laicis memoria tenebantur : inde factum est, ut quidam pastores in agro super panem, et vinum ea verba pronuntiauerint. Continuo autem panis in corpus et vinum in sanguinem conversa sunt : et pastores illi divinitus percussi interierunt. Ex qua historia colligitur, usum recitandi verbum consecrationis sub silentio, non esse antiquum, et ex opinione superstitionis natum, quasi verba illa magica essent.

Respondeo : Miraculum, cujus in hoc argumento mentio fit, vere accidit, sed aliter, et antiquiore tempore, quam a Kemnitio narretur. Scribit enim Sophronius in Prato spirituali, cap. 196. suo tempore hoc miraculum accidisse. Floruit autem Sophronius ante tempora VII. Synodi, et Joannis Damasceni : nam citatur ejus liber, id est, Pratum spirituale a VII. Synodo actione 4. et a Damasceno in 3. oratione de cultu imaginum. Proinde contigit hoc miraculum ante annos plus minus 900. quod etiam breviter commemoratur ab Aleuino in libro de divinis officiis, cap. de celebratione Missæ : Floruit autem Aleuinus ante annos 800. Porro miraculum illud non convertit panem in carnem, nec pastores illos interfecit, ut Kem-

nitius ex obscuris, ac recentioribus auctoribus colligit ; sed igne de celo demisso, panem, et vinum et lapidem, super quem illa sita erant, absumpsit, et pastores illos obstupescit, ut ad longum tempus loqui possent. Neque scribit Sophronius istam esse causam, cur verba illa secreto nunc dicantur : quamquam si ista esset causa non videretur quid contra objici posset. Certe usus iste antiquissimus esset, etiamsi non ante cœpisset, quam post miraculum illud divinitus mundo ostensum.

CAPUT XIII.

De caeremoniis Missæ quid hæretici sentiant.

De caeremoniis in genere disputatum est in II. lib. extremo de Sacramentis : nunc ea solum tractanda sunt, quæ proprie ad Missæ caeremonias pertinent. Duo potissimum hoc loco explicanda sunt. Primo aperiendum erit quid adversarii sentiant de caeremoniis Missæ, et quid in controversia sit. Secundo probanda erit veritas, et simul refellenda objectiones.

Scribunt autem de caeremoniis, et partibus Missæ multi auctores. Primus videtur fuisse Gelasius, cujus librum de Missarum solemnibus coarctavit Gregorius I. ut scribit Joannes Diaconus lib. II. vitæ Gregorii, cap. 47. et ipse ejusdem libri meminit lib. VII. epist. 63. Secundus fuit Isidorus post annum Domini 600. cujus libri duo extant de divinis officiis. Tertius fuit auctor Ordinis Romani, qui floruisse videtur post annum Domini 700. Quartus fuit Aleuinus eodem sæculo, cujus extat liber de officiis Ecclesiasticis. Quintus Amalarius eodem sæculo, cujus etiam libri extant ejusdem tituli. Sextus fuit Rabanus Maurus post annum Domini 800. Septimus eodem sæculo Walfridus Strabo. Octavus post annum fortasse 900. Solitarius in lib. de gemma animæ. Nonus Micrologus post annum 1000. Decimus Rupertus Tuitiensis post annum 1100. Undecimus Hugo de S. Victore eodem sæculo. Duodecimus Innocentius III. post annum 1200. Decimus tertius Bonaventura, eodem sæculo. Decimus quartus Guillelmus Durandus post annum 1300. Decimus quintus Thomas Waldensis post annum. 1400. Decimus sextus Conradus Brunus post annum 1500. quo sæculo scripsit etiam

Rapsodiam Georgius Cassander, et nonnulla Beatus Rhenanus in annotationibus ad librum Tertulliani de corona militis : qui tamen auctor caute legendus est ; superior autem, etiamsi hæreticus fuerit, nihil tamen de suo addidisse videtur. Feruntur etiam multa collegisse de Liturgia Joann. Garelius et Jacobus Pamelius : sed eorum libros necdum videre potui.

His præmissis, ad illa, quæ proposuimus accedamus. Quod ad primum attinet, Calvinistæ omnes fere caeremonias Missæ execrantur, et abrogandas censent. Nam nec illis tunc in sua Cœne Domini administratione : et Calvinus generatim eas reprehendit in lib. IV. Instit. cap. 17. §. 43. ubi admittit antiquissimas esse, imo scribit non longe ab ætate Apostolorum cœpisse ; sed eas rubiginem Cœnæ Domini appellat, et ait natas esse ex prociitate humanæ confidentiæ, quæ se continere non potest, quin in Dei mysteriis ludat, et lasciviat.

At Lutherus, et Lutherani non omnino caeremonias rejiciunt. Nam, et in suis Ecclesiis aliqua servant, et Philippus in Apologia Confess. art. de Missa in principio, dicit apud suos servari in Missa caeremonias consuetas : quod est verum de quibusdam, non de omnibus.

Porro Lutherus in lib. de captivitate Babylon. cap. de Eucharistia, tria de caeremoniis scribit. Primo, Missam eo esse magis Christianam, quo est simplicior, et similior Missæ Christi, in qua nulla fuit vestium, gestuum, cantuum, aliarumque caeremoniarum pompa ; quibus verbis oblique caeremonias reprehendit.

Secundo addit, non esse propterea calumniandam universam Ecclesiam, quæ multis aliis ritibus, et caeremoniis Missam ornavit, et ampliavit : et in libro de formula Missæ, permittit lumina, et incensum, et aliqua alia ejusmodi. Sed hoc dictum secundum non valde coheret cum primo. Nam si pompa caeremoniarum faceret Missam minus Christianam, ut habet primum dictum, merito Ecclesiæ, quæ pompam illam invexit, reprehendi posset, ac deberet, cujus contrarium asserit hoc secundum dictum.

Tertio, dicit caeremonias sine fide esse irritabula impietatis potius, quam officia pietatis. Quod si Lutherus de fide Catholica loqueretur, quæ credimus in Eucharistia vere esse præsens corpus Domini, et vere in sacrificium Deo offerri pro peccatis vivorum,

et mortuorum, non male dixisset, caeremonias sine fide esse irritabula impietatis : sed quia loquitur de fide quadam speciali, quæ vult nos certo credere remissa esse peccata, ideo dictum illud ejus jure damnatur in Concilio Tridentino, sess. 22. can. ult. Caeremoniæ enim devotioni, et reverentiæ excitandæ serviunt, etiam in iis, qui non certo credunt sibi remissa esse peccata ; sed de hac fide alibi disserendum est.

Jam vero Kemnitius in 2. par. Exam. pag. 852. ponit quadrimembrem partitionem caeremoniarum Missæ. Quasdam enim esse dicit, quæ habeant mandatum divinum, et exempla Scripturæ, et quæ substantiales sint, ut accipere panem, benedicere, manducare, mortem Domini nuntiare. Quasdam, quæ licet non habeant expressum mandatum, neque omnino necessaria sint, tamen pias, et bonas esse, si ad adificationem usurpentur, ut psalmos, lectiones, preces, confessionem fidei per symboli recitationem. Quasdam per se superstitionis, et impias, ut oblationem pro vivis, et mortuis, invocationem Sanctorum, satisfactionem pro animabus Purgatorii, Missam privatam, consecrationem salis, benedictionem aquæ. Alias denique adiphoras ut vestes, vasa, ornamenta caetera, quæ verbo Dei non repugnant. Ex his docet eas, quæ sunt primi generis, omnino servandas ; quæ sunt tertii omnino abrogandas, quæ sunt secundi, et quarti retinendas esse, sed cum libertate, ac ut minime necessariae.

Nos cum Kemnitio in primo genere convenimus, in tertio ab illo dissentimus ; in secundo et quarto partim convenimus, partim dissentimus. Sed non sunt ista omnia hujus loci : nam non disputamus hoc loco de quibusvis caeremoniis, sed solum de illis, quæ sunt extra essentiam sacrificii, de quibus Concilium Tridentinum loquitur, quare non disputamus de primo genere. Deinde disputamus de caeremoniis proprie dictis, non de omnibus partibus, vel causis, vel effectibus Missæ ; porro psalmi, lectiones, preces, non sunt proprie caeremoniæ, et per hoc non agimus de secundo genere. Pari ratione oblatio pro vivis, et mortuis, invocatio Sanctorum, satisfactio, Missa privata, et similia, non sunt caeremoniæ, neque de illis nunc disputamus. Solum ergo de quarto genere nunc questio est, adjuncta aqua benedicta, quam in tertio genere Kemnitius posuerat.

Porro de isto quarto genere, in tribus dis-

sidemus a Kemnitio, et cæteris Lutheranis. Primo, quod illi paucissimas, nos plures cæremonias in Missa adhibemus. Secundo, quod illi nullo modo admittunt cæremonias esse necessarias, vel posse imperari ab Ecclesia : nos etsi fateamur non esse ex se necessarias, tamen iudicamus imperari posse, et hoc præcepto posito, non posse sine peccato omitti. Tertio, quod illi nullam vim tribuunt ulli cæremonie, et irridunt consecrationes aque, salis, thuris, cereorum etc. nos quibusdam cæremoniis vim quamdam tribuimus ex consecratione, et precibus Ecclesie. Sed de his duobus postremis questionibus satis multa diximus in 2. lib. de Sacramentis in genere, et in aliis locis : idcirco solum hoc loco ostendendum erit, non solum paucae, illas cæremonias, quas Lutherani admittunt, sed omnes alias, quibus Ecclesia Catholica in Missa utitur, esse antiquas et pias.

Sed antequam ad cæremonias nostras veniamus, refellenda sunt mendacia, quibus plane scætet Kemnitii disputatio. Primo pag. 853. dicit, Concilium Tridentinum sess. 22. cap. 5. sine distinctione omnes cæremonias approbare, sive pias, sive superstiosas sint. At Concilium non loquitur nisi de his cæremoniis, quas Ecclesia instituit, ut ex ipso textu Concilii patet, et quæ ad quartum genus a Kemnitio positum, pertinent : quas idem Kemnitius fetetur non esse superstiosas.

Secundo ibidem dicit, a Concilio definiri, omnes cæremonias quæ in Missa adhibentur, esse ex traditione Apostolica : et probat ipse hoc esse falsum, quia Dominus in ultima cœna, eas non adhibuit, neque earum meminit Paulus, cum describit Synaxim Apostolicam I Corinth. xi. At Concilium non dicit omnes, sed nullas esse ex Apostolica traditione : et probatio Kemnitii ineptissima est. Nam traditio Apostolica cœpit post ascensionem Domini et ideo non mirum si in ultima cœna Domini eæ cæremonie non fuerint adhibite : quia videlicet nondum eas Apostoli instituerant. Porro Paulus I Cor. xi. non refert totam Synaxim Apostolicam, sed solum narrat quid a Domino accepit.

Tertio dicit Pontificios veterum cæremonias cumulasse nullis admixtis otiosis, et superstiosis ritibus. At hoc falsissimum esse patet ex Liturgia Græcorum, et ex Ambrosiana, quas non instituerunt Pontificii, et

tamen plures cæremonias habent, quam nostra Romana, quam Kemnitius Pontificiam vocat.

Quarto dicit, apud Catholicos ita necessariam existimari cæremoniarum observantiam, ut pronuncient mortaliter peccare, qui aliquid in illis neglexerint. At hoc etiam mendacium est : non enim apud nos qualibet negligentia peccatum est mortale, sed contemptus, aut notabilis negligentia in rebus gravibus.

Quinto dicit, Pontificios vix credere recte celebrari Cœnam Domini, si non adhibeatur totus ille cæremoniarum apparatus. At si per illud, recte, intelligat rectitudinem essentialem, ut videtur intelligere, mendacium est apertissimum : constanter enim Catholici docent, totam essentiam hujus sacrificii a Christo institutam, et proinde sine his cæremoniis, quas postea Ecclesia addidit, nemo dubitat sacrificium celebratum esse, verum et ratum. Si autem Kemnitius per illud crecte, intelligat rectitudinem accidentariam, nihil dicit : nam quis dubitet non recte fieri id, in quo faciendi aliqua omittuntur, quæ omittenda non erant ?

Sexto dicit, cæremoniis illis, et ritibus per se et absolute, tribui a Catholicis peculiaris merita. At hoc impudentissimum est mendacium : Catholici enim sine fide, et charitate nulla merita agnoscunt, neque ullus nisi plane insipiens dicere, attollere manus, vel curvare genua, et alia id genus, esse per se, et absolute meritoria.

CAPUT XIV.

Cæremonias, quæ Missam præcedunt, esse antiquas, et pias.

Nunc ut facilius Missæ cæremonias defendamus, ad quedam capita omnes revocabimus. Quedam enim sumuntur a persona, quedam a loco, aliæ a tempore, et hæc in rebus consistunt, et prærequiruntur ad sacrificium. Aliæ consistunt in actione, et adhibentur inter sacrificandam, partim erga Deum, partim erga populum, partim erga ipsum sacrificium. Ex parte personæ requiruntur vestes sacre, ex parte loci requiruntur templa, altaria, vasa sacra, ut calix, discus, corporalia, item lumina. Ex parte temporis requiritur, ut fiat præcipue Dominicis

diebus, ut ante meridiem, ut ante omnem cibum. De his igitur singulis brevissime dicamus.

DE VESTIBUS SACRIS.

Ac primum de vestibus sacris habemus exemplum Testamenti veteris, in quo sacerdos sacrificium oblaturus, certis vestibus a Deo præscriptis induebatur : fuisse autem eas vestes, typos ac figuras vestium sacram, quibus nunc induantur sacerdotes Christiani, ostendunt auctores quos jam citabo, qui singulatim demonstrant, quæ ex nostris vestibus cui ex Judaicis respondeant.

Habemus deinde usum Ecclesie antiquissimum : nam omnia indumenta, quibus nunc utitur in Missa, enumerant, et significationes, eorum explicant, multi antiqui scriptores, ut Innocentius III. lib. 1. de mysteriis Missæ. Rupertus lib. 1. de divinis officiis. Bonaventura in libro de explicatione Missæ. Walfridus Strabo in lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 24. Hugo de S. Victore lib. II. de Sacramentis par. 4. Amalarius lib. II. de officiis Ecclesiasticis. Rabanus libro 1. de institutione Clericorum, et Alcuinus in libro de officiis Ecclesiasticis cap. de vestibus sacris. Floruerunt autem hi auctores alii ante annos 300, ut Innocentius, et Bonaventura : alii ante annos 400, ut Rupertus, et Hugo : alii ante annos 700, ut Walfridus, et Rabanus : denique Amalarius, et Alcuinus ante annos 800.

Præter hos auctores, qui omnia indumenta ordine enumerant, nec dicunt suo tempore incepisse, sed quod a majoribus acceperant, tradunt : non desunt alii antiquiores, qui breviter aliquand attingant de ejusmodi vestibus. Nam Julianus Pomerius, qui ante annos 900 floruit, in vita S. Hildefonsi, quæ extat apud Surium tom. 1. scribit ab ipsa sanctissima Virgine de celo allatam vestem sacerdotalem, ac S. Hildefonsio donatam, qua uteretur in Missa.

Gregorius Papa ante annos circiter 1000. misit in Britanniam ad novam illam Ecclesiam præter sacra vasa, et reliquias sanctorum, ac altarum ornamenta, etiam vestimenta sacerdotalia, et clericalia, ut scribit Joannes Diaconus lib. II. vite beati Gregorii, cap. 37. et Beda lib. 1. hist. cap. 29.

Hieronymus lib. 1. contra Pelagianos, ultra medium, scribit, Episcopos, et Presbyteros, et omnem clerum in sacrificii admi-

nistratio candidis vestibus uti. Quod idem habet Chrysostomus hom. 83. in Matth. qui etiam initio Liturgie describit orationes, quæ dicuntur, dum sacerdos induit sacras vestes. Idem etiam Hieronymus in epistola ad Heliodorum de obitu Nepotiani, scribit sibi a Nepotiano presbytero moriente, relictam fuisse tunicam, qua utebatur in ministerio Christi : floruit autem uterque ante annos 1100.

Concilium Carthaginense IV. tempore Augustini celebratum, prohibet canon. 41. ne Diaconi utantur alba, nisi in sacro ministerio.

Auctor questionum veteris, ac novi Testamenti, quæ habentur tom. IV. operum Augustini quæst. 46. scribit Diaconos uti solere dalmaticis : vixit autem hic auctor ante Augustinum, ut patet ex quæst. 44.

Sylvester ante annos 1200. ut in ejus vita refert Damasus, constituit ut Diaconi in Ecclesia dalmaticis uterentur, et palla lino-stima levam cooperirent.

Denique huc referri potest, quod scribit Polyerates ante annos 1400. apud Eusebium libro V. histor. cap. 24. ipsum etiam sanctum Joannem sacerdotale petalum gestasse.

Accedit etiam manifesta ratio. Nam ut reges, ac magistratus in publicis actionibus non vulgari utuntur vestitu, sed alio augustiore, et certis insignibus, quo et reverentia ipsis, concilietur, et simul imperium ipsorum, et potestas representetur : sic etiam omnino conveniebat, ut in hac publica totius Ecclesie actione, sacerdos sacro, ac peculiari habitu uteretur : tum ad reverentiam mysterii, tum ad ipsam Christi passionem representandam idoneo.

DE TEMPLIS ET ARIS.

Jam vero de templis et aris multa disputavimus in lib. III. de Ecclesia triumphante cap. 1. et sequentibus : et plena sunt scripta veterum, tum Patrum, tum Conciliorum, ubi fit mentio templi, et altaris : et nos libro superiore cap. 13. non pauca testimonia adduximus. Et quia adversarii non tam rejiciunt templa, et altaria, quam mysticas consecrationes cum templi, tum altaris : vide antiquissima testimonia ejusmodi consecrationis in Concilio V. Carthaginensi can. 6. et Agathensi can. 14. et in scriptis Patrum, Eusebii lib. IV. de vita Constantini : Athanasii in Apologia ad Constantium : Basilii

in Psalm. 114. Gregorii Nysseni in libro de Baptismo Ambrosii lib. 1. epistol. 5. ad Felicem; Gaudentii in tract. de dedicatione; Augustini serm. 251. et sequentibus de tempore; Gelasii I in epist. 1. et Felicis IV. in epist. decretali de Ecclesiis, et altarium consecratione, qui Pontifex atavus S. Gregorii fuit, et non modo Ecclesias, et altaria consecrari debere confirmat, sed etiam, quod est huius loci proprium, testatur antiquis Canonibus prohibitum, ne sacra Missarum solemniam alibi quam in locis Deo sacratis, magna necessitate excepta, ullus celebrare presumat.

DE VASIS SACRIS.

De sacris autem vasis multa exstant antiquissima testimonia. Damasus in vita sancti Urbani Papae et Martyris, meminit argenteorum vasorum, quae iam tum erant in Ecclesia ad usum Sacramentorum. Sedit autem Urbanus circa annum Domini 230. Prudentius in hymno de sancto Laurentio, meminit aureorum vasorum, quae erant tempore sancti Laurentii, id est, circa annum Domini 260. « Libent ut auro antistites ». Tempore autem Sylvestri circa annum Domini 300. plurimos fuisse aureos, et argenteos calices, patinas, candelabra, thuribula, testis est idem Damasus. Athanasius in 2. Apologia contra Arianos, multa scribit de mystico poculo, quod ab eo contractum calumniabatur Ariani: ex quo loco constat calices Eucharistiae sacros fuisse, et non nisi ab initiatis tangi, nec sine sacrilegio pollui potuisse. Gregorius Nazianzenus in oratione seipso contra Arianos, scribit ab Arianis direpta sacra vasa laicis ad tangendum prohibita: et ideo comparat eos Nabuzardano, et Balthasari, quorum alter sacra vasa templi Hierosolymitani abstulit, alter profanavit. Optatus Milevitanus lib. vi. contra Parmenianum, queritur de Donatistis, quod sacra, et pretiosa, vasa Ecclesiae, in quibus Christi sanguis continetur, diriperint, conflaverint, et vendiderint, similiter pallas, et velamina. Ambrosius lib. II. de officiis cap. 28. multa scribit de sacris Ecclesiae vasis, atque ea aurea, et consecrata fuisse demonstrat. Augustinus in Psalm. 113: « Et nos, inquit, pleraque instrumenta, et vasa ex auro, et argento habemus in usum celebrandorum Sacramentorum, quae ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur ». Denique Chrysostomus ho-

mil. 4. in Matth. et fusiis in libro de S. Babyla contra Gentiles, scribit Julianum Juliani Imperatoris avunculum, et alium quandam, qui quaestoris officio fungebatur, sacra Ecclesiae vasa diripuisse, ac profanasse, sed continuo ultricem manum Domini sensit, ita ut Julianus veribus corrosus interierit, quaestor autem subito medius creperit. Similia exempla refert Gregorius Turonensis de gloria Martyrum capite 85. quae satis ostendunt caeremoniam istam sacrorum vasorum antiquissimam, et Deo gratam esse.

Sed Calvinus in praefatione Institutionis objicit duo loca Patrum. Unus est Ambrosii lib. II. de officiis cap. 28. ubi sic legitur: « Aurum Sacramenta non quaerunt, neque auro placent, quae auro non emuntur. » Alter est Acacii, quem refert Socrates lib. VII. histor. capite 21. sic aliquando locutum, cum accusaretur, quod sacra vasa propter pauperes vendidisset: « Deus noster, neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit. »

Respondeo; Uterque locus nobis favet, nam in utroque loco legitur Ecclesiam abundasse vasis pretiosis, et sacris; et ea debuisse diligenter conservari, nisi urgeret summa pauperum necessitas. In tali autem necessitate volunt sancti illi Patres licere sacra vasa constare, et vendere, et rationem reddunt, quia vasa illa pretiosa non sunt absolute necessaria ad Sacramenta ministranda. Et hoc est, quod ait Ambrosius: « Aurum Sacramenta non quaerunt », id est, non necessario exigunt; et quod subdit: « Nec auro placent. » Non significat, in auro displicent, vel nullo modo placent magis in auro, quam in vitro: sed non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Nam si displicerent in auro, vel non magis placerent, quam in alia materia; Ambrosius ea non servasset usque ad illam necessitatem, sed nunquam eis usus fuisset.

Verba Acacii eundem sensum habent: significant enim vasa aurea nullam Deo afferre utilitatem, sed esse in Ecclesia ad honorem Dei, et utilitatem nostram; et ideo quando se offert occasio, quo possint nobis utiliora esse si vendantur, vendi debent, quia id etiam Deo gratius erit, qui misericordiam potius vult, quam sacrificium. Vide quae diximus in 3. lib. de Ecclesia triumphante cap. 6.

DE CEREIS.

De cereis autem quibus in Missa utimur, ac praesertim dum legitur Evangelium, non desunt antiqua testimonia. Athanasius in epistola ad omnes Orthodoxos non procul ab initio, scribit inter alia sacrilegia Ariatorum unum fuisse, quod cereos Ecclesiae idolis adoleret. Hieronimus in lib. contra Vigilantium scribit in Ecclesia Catholica sole rutilante accendi cereos, dum legitur Evangelium, ad signum laetitia demonstrandum. Chrysostomus in Liturgia scribit, sacerdotem procedere ad altare, ministro praecedente cum lumine. Ordo etiam Romanus meminit cereorum, qui et ad Evangelium, et ad oblationem corporis Domini accenduntur. Concilium IV. Carthaginense can. 6. docet, Acolytho in sua ordinatione tradi ab Archidiacono cereum, ut sciat ad suum ministerium pertinere lumina accendere in Ecclesia. Quo autem tempore lumina ab Acolythis accendenda essent, explicat Isidorus lib. VII. Etymolog. cap. 12. ubi scribit, cum Evangelium legitur, et cum Christi corpus offerretur, debere Acolythos accendere cereum in Ecclesia. Denique Micrologus cap. 11. asserit, Missam nunquam sine lumine celebrari, etiamsi in meridie celebratur.

DE DIE CELEBRANDI.

Porro, quod attinet ad tempus sacrificii celebrandi, Catholici sentiunt die Dominico praecipue id faciendum; neque haeretici repugnant. Habemus in primis testimonium Scripturae Actor. XX.: *Una Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem* (1). Nam per unam Sabbati, dies Dominica intelligitur, ut Chrysostomus, et Beda exponunt: et perspicuum est ex aliis similibus locis. Quod enim scribitur I. Corinth. 16: *Per unam Sabbati unusquisque apud se reponat etc.* (2) omnes interpretes Graeci, et Latini exponunt de die Dominica, in qua Christiani convenire solebant in Ecclesiam. Marc. ultim. dicitur Christus una Sabbati resurrexisse: quo loco per unam Sabbati intelligi diem Dominicam, nemo unquam negavit. Dicitur autem dies Dominica una Sabbati, quia est prima dies hebdomadae, phrasi enim He-

braica unum accipitur pro primo, et Sabbatum pro hebdomada.

Deinde Justinus Martyr in 2. Apologia extrema, aperte scribit, die solis, id est, die Dominica Christianos solitos fuisse ad sacrificium Eucharistiae convenire. Augustinus in epist. 118. scribit in quibusdam locis sacrificium omni die offerri solere, alibi solum die Dominica, et Sabbato, alibi die solum Dominica. Ex quo intelligimus nullos unquam debuisse, quin dies Dominica aptissima esset ad hoc sacrificium celebrandum.

DE HORA CELEBRANDI, ET DE JEJUNIO NECESSARIO AD SACRIFICIUM CELEBRANDUM.

De hora diei convenit apud Catholicos sacrificium celebrandum esse horis antemeridianis, et ante omnem cibum; et quidem veteres sacra faciebant ab hora 3. usque ad 9. quia eo tempore ad horam nonam protrahatur jejunium: aliquando etiam sub vesperam celebrabant, ut feria V. in Coena Domini, et in Sabbato sancto; aliquando media nocte, ut in Natali Domini. Vide Valerium cap. 23. Nunc excepta Missa, quae adhuc media nocte canitur in Natali Domini, ordinarie ab hora prima sive ab aurora, usque ad sextam, id est, ad meridiem sacra celebrantur, et jejunia de more protahuntur.

Lutherani, et Calvinistae ista plane contemnunt: scribit enim Lutherus in lib. contra Regem Angliae, edito anno 1522. esse articulum Papae, tantum mane, et ante omnem cibum esse communicandum, et addit: « Nos autem istos more fatuos, et stolidos appellamus, et Communionem liberam habemus, sive per diem, sive per noctem, sive mane, sive vespere. Apud nos non peccat, qui modeste ederet, et hiberit ante Communionem. » Et in libro de formula Missae, liberum permittit jejunium ante Communionem, et solum necessario requirit, ut sobrie accedatur, id est, ut ipse exponit, ne quis erapula ructet, aut distento ventre pigrescat. Similia habet in libro de abroganda Missa privata: ubi tamen falso Catholicis affingit, quod doceant cum indignum esse Communionem, qui guttulam unam aquae imprudens sorbuerit. Neque enim tam rigide Catholici jejunium hoc exponunt: imo

(1) Act. XX, 7. — (2) I Corinth. XVI. 2.

in casu necessitatis permittunt etiam post cibum Communionem sumere, ut quando agrotus aliquis de vita periclitatur, et nondum viaticum accepit, et periculum est in mora, tunc enim quacumque hora dari solet Communio: et extra hunc casum, qui inter abluendum aliquas aquae guttas trajecerit cum saliva fortuito ad stomachum, non censetur solvise jejuniū, nec prohibetur a sacro faciendo, vel Communionem sumenda, de qua re vide S. Thomam 3. par. quest. 80. art. 8.

Quod autem nostra consuetudo sine dubio antiquissima, et Apostolica sit, et necessario servanda, excepto casu necessitatis, facile demonstrari potest. Tertullianus in 11. lib. ad uxorem: « Non sciet, inquit maritus quid ante omnem cibum sumas etc. » et loquitur omnium consensu de Eucharistia. Cyprianus lib. 2. epistol. 3. prope extrema, objicit sibi argumentum quod postea fecit Lutherus, nimirum ab exemplo Christi, qui post cenam sacrificium obtulit, et respondet, Christum certa de causa obtulisse ad vesperam, et post cenam, quia sic praedictum fuerat a Prophetis: nos tamen mane offerre debere, quia resurrectionem Domini celebramus: et ibidem tanquam rem valde absurdam infert: « Numquid ergo post cenam Dominicam celebrare debemus? » Joannes Chrysostomus hom. 7. in priorem ad Corinthios non procul a fine: « Tu, inquit, priusquam accipias, jejunas, ut aliquo modo dignus Communicatione videaris ». Idem Chrysostomus in epistol. 3. ad Cyriacum Episcopum scribit, se accusatum, quod non jejunis Communionem praebuerit, ac jurat id se non fecisse: « Si id feci, inquit, abiciat me Christus a regno suo ».

Augustinus in epist. 118. cap. 6. proponit argumentum, quod supra a Cypriano solutum diximus: « Et liquide, inquit, apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus, et sanguinem Christi, non eos accepisse jejunos: numquid tamen propterea calumniandum est universae Ecclesiae, quod a jejunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui sancto ut in honorem tanti Sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi: nam ideo pro universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia Dominus post cibos dedit, propterea pransi, aut comati fratres ad illud Sacramentum accipiendum convenire debent: aut sicut faciebant, quos Apostolus

arguit, et emendat, mensis suis ista miscere. Namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infingere cordibus, et memoria discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat: et ideo non praecipit quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. » Ex hoc testimonio habemus multa. Primo, Dominum nihil de hac re praecipisse. Secundo, Apostolos Spiritu sancto inspiratos instituisse, ut a jejunis Eucharistia sumeretur. Tertio, id servari in toto orbe terrarum ab omni Christi Ecclesia. Quarto, rationem hujus rei fuisse ob honorem tanti Sacramenti: quam eandem rationem attingunt etiam posteriores auctores, ut Isidorus lib. 1. de officiis divinis cap. 18. et Amalarius lib. 3. de officiis Ecclesiasticis cap. 31. et Walfridus Strabo, lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 19.

Sed Lutherus, ut erat omnium hominum impudentissimus, tanti Doctoris testimonium irridet in lib. de abroganda Missa par. 2. his verbis: « Indignum est, inquit, ut in os Christiani aliud intret, priusquam corpus Domini intraverit. O festiva ratio, forte nec nebulam, nec aerem prius intrare licet os Christiani, quam corpus Domini intraverit, ut sacerdotibus respiratio, et vita interdicatur, usque post Missam, et Communionem. » Haec ille.

Horrenda sane, et plane diabolica audacia, toti Ecclesiae insultare non solida aliqua ratione, sed depravato loco Augustini. Non enim Augustinus ait, indignum esse, ut aliud prius intret in os Christiani, quam Christi corpus: sed ut alius cibus prius intret, quam sacratissimus cibus carnis Dominicae. Non igitur prohibemur aerem inspirare, ut negatur Lutherus, sed cibum aliquem sumere.

Praeter haec Patrum testimonia, habemus etiam decreta Conciliorum antiquorum in variis mundi partibus celebratorum. Concilium III Carthaginense in Africa celebratum ante annos 1100. can. 29. ita decrevit: « Ut Sacramenta altaris non nisi a jejunis hominibus celebrentur. » Idem reperitur canon. 48. et rursus in Concilio Africano canon. 8. Concilium Matisconense II. in Gallia celebratum ante annos 1000. canon. 6. renovat canonem Concilii Carthaginensis, et addit poenam depositionis a propria dignitate. Ibidem etiam statuit, ut reliquiae corporis Domini dentur pueris manducandae, indicto eis

jejuniō: quem usum fuisse olim in Graecia testatur Evagrius lib. iv. histor. cap. 35. Concilium Braecarense I. celebratum in Lusitania ante annos 900. can. 16. statuit, ut etiam feria 5. in coena Domini, Missae a jejunis celebrentur. Concilium Toletanum VII. celebratum in Hispania ante annos item 900. can. 2. poenam excommunicationis statuit in eos, qui post sumptum cibum quamlibet exiguum, Missam facere audent. Concilium Constantiense in Germania celebratum, annis centum ante Lutheri haeresim exortam sess. 13. damnat errorem, sive abusum quorundam, qui Sacramentum altaris post cibum sumptum celebrare audebant.

Huc demum aecedat horribilis vindicta, quam Deus exercuit in presbyterum quemdam, qui in die Natalis Domini Missas celebrare praesumpsit non jejunos: de qua re vide Gregorium Turonicum capite 86. libri de gloria Martyrum.

Sed argumenta Lutheri videamus. Primo objicit exemplum Christi, qui post cenam Sacramentum instituit, et ministravit. Sed hoc est jam solutum a Cypriano: et Augustino, quibus addere possumus, Christum non post quamlibet cenam sed post cenam agni Paschalis Eucharistiam instituisse, et ministrasse, ut indicaret unam cenam alterius umbram, et figuram fuisse; nobis autem jam non licet cenam illam Judaicam praemittere, cum sit abrogata, quemadmodum etiam Christus post Circumcisionem acceptam suscepit Baptismum, nec tamen Christiani jam debent Circumcisionem accipere antequam baptizentur.

Secundo objicit testimonium Apostoli I Corinth. xi: *Si quis esurit, domi manducet* (1): ubi videtur Apostolus permittere, ut qui jejuniū ferre non valent, aut non volunt, post cibum domi sumptum ad Ecclesiam communicantur aecedant.

Respondeo: Duobus modis hic locus exponi solet. Primo, ut sensus sit: si quis non potest tamdiu jejunis in Ecclesia permanere, prius domi suae cibumumat, et sic ad Ecclesiam veniat: ita exponit Anselmus, qui tamen addit, eum qui cibo sumpto ad Ecclesiam venit, non debere Eucharistiam sumere. Secundo, ut sensus sit: si quis in Ecclesia constitutus, famem tolerare non potest, egredietur: et domum redeat, atque ibi manducet, non in Ecclesia. Quae tamen non di-

cuntur ab Apostolo, ut ita fiat, sed ut fundantur ejusmodi homines, gula additi, tanquam qui indigni sacra communione, ab Ecclesia expellantur, et ad suas domos amandentur: ita exponunt Chrysostomus, et Theophylactus, et alii: quae expositio videtur omnino verior, sed neutra pro Luthero facit.

Tertio objicit, moderato cibo sumpto, hominem esse aptiorem ad Communionem, quam jejunium, quia post cibum sumptum caput solet esse purgatius, eo mundius, halitus incorruptior etc. Respondeo: Magis nos movere debent Apostolica traditio, et totius Ecclesiae consuetudo, quam ista Lutheri Philosophia. Falsum praeterea Lutherus assumit, nam etiam ad opera corporis cibus prosit, non tamen ad opera spiritus. Ac praecipue ad orationem multum conferre jejunium, ex Scriptura divina perspicuum est, quae ubique fere conjungit orationem cum jejunio. Tob. xii. *Bona est oratio cum jejunio*. Judith. iv. *In jejuniis, et orationibus*. Luc. ii. *Jejunis, et orationibus serviens Deo*. Matth. xvii. *Hoc genus non ejicitur, nisi per orationem, et jejunium* (2).

Ultimo objicit: Christum id liberum reliquisse, proinde liberum esse debere. Respondeo: Multa Christus per se non praecipit quae tamen libera esse noluit, siquidem ea per Apostolos, aut eorum successores praecipit, et de illis dixit Lucae x: *Qui vos audit, me audit* (3).

CAPUT XV

De caeremoniis, quae fiunt in Missa, et in actione consistunt.

Nunc de caeremoniis illis breviter est dicendum, quae in ipsa Missae celebratione adhibentur, quae ad quinque capita revocari possunt. Aliae enim ad Deum referuntur, ut elevatio manuum, elevatio oculorum, adoratio per inclinationem corporis totius, aut per genuum curvationem. Aliae ad sacrificium, ut elevatio, ostensio, fractio, commixtio. Aliae ad sacerdotem celebrantem, ut tuncio pectoris, et lotio manuum. Aliae ad populum, ut salutatio, et dimissio. Aliae ad

(1) I Cor. XI, 34. — (2) Tob. XII, 8; Jnd. IV, 12; Luc. II, 37; Matth. XVII, 20. — (3) Luc. X, 16.

ea, quæ leguntur in Missa, ut cantus, et instrumenta musica. Præter has, quædam aliæ sunt communes multis rebus, ut signum crucis, aspersio aque, thurificatio, osculum.

Prima igitur cæremonia erga Deum, id est, elevatio manuum, exemplum habet in divinis litteris. Nam Exodi xvii, Moses elevatis manibus orans impetravit. Item III Reg. viii, Salomon oraturus expandit manus in cælum. David Psalm. cxl: *Elevatio manuum eorum sacrificium vespertinum*. Apostolus I Timoth. ii: *Volo viros orare in omni loco levantes puras manus* (1). Denique naturalis hæc cæremonia esse videtur, cum etiam apud ethnicos passim legantur, qui orabant, ad cælum manus extendisse.

Secunda qua est elevatio oculorum, Christo familiaris fuit: nam in plurimis locis oculos ad cælum levasse dicitur, ut patet Matth. xiv. Marc. vi. et vii. Luc. ix. Joan. vi. xl. et xvii. Et quavis in actione Cœnæ non legatur expresse in Evangelio, oculos ad cælum sustulisse, id tamen constanter asserunt eum fecisse, S. Jacobus in sua Liturgia, et S. Ambrosius lib. iv. de Sacramentis cap. v. Tertullianus in Apologetica cap. 30, scribit Christianos cælum intuentes, manibus extensis, nudo capite orare solitos.

Tertia, quæ est inclinatio corporis, aut genuum incurvatio, index est humilitatis, et reverentiæ, et passim a Sanctis usurpata. II Paralip. vi, Salomon flexis genibus orabat. Luc. xxii, Dominus ipse positus genibus orabat. Act. xxi, Paulus positus genibus oravit cum omnibus, qui secum erant. Neque possunt hæc cæremoniae erga Deum ullo modo reprehendi: nam ut S. Cyprianus docet in serm. de orat. Dominica, placendum est divinis oculis etiam habitu corporis. Non solum autem inter sacrificandum sacerdos inclinat caput Deo, sed etiam cruci, aut imagini crucifixi, et ipsi etiam altari, et id sæpius: quam cæremoniam antiquissimam esse intelligi potest ex Liturgia Chrysostomi; ubi habentur hæc verba: « Sacerdos egreditur ex parvo ostio, et conversus ad Christi imaginem, inflexo capite cum exclamatione dicit hæc orationem etc. »

Prima cæremonia erga sacrificium, est elevatio hostiæ consecrandæ coram Deo, quæ fit in offertorio; quæ cæremonia non potest reprehendi, si concedatur oblatio, quam in libro superiore defendimus. Nam si licet

offerre Deo sacrificium visibile; cur non liceat id ipsum elevare in signum oblationis? Habemus etiam in Scriptura exemplum, siquidem Lev. viii. ix. x. et alibi, sacerdos elevat coram Deo id quod offertur. Denique habetur in antiquis Liturgiis

Secunda, quæ est ostensio Sacramenti ad populum, antiquissima est: habetur enim in primis in Liturgiis Basilii, et Chrysostomi, et apud Dionysium cap. 3. Ecclesiast. hierarch. Et præterea meminit ejus ut Apostolicæ traditionis, S. Basilius in lib. de Spiritu sancto cap. 27: « Verba, inquit, invocationis cum ostenditur panis Eucharistiæ, et populum benedictionis, quis Sanctorum in scripto nobis reliquit? » Chrysostomus crebram facit mentionem illius ritus, qui apud Græcos erat, ut Eucharistiæ consecraretur ad altare velis obducta, ac deinde reductis velis populo ostenderetur. Hom. lxi. ad populum Antiochenum: « Cum vela, inquit, videris retrahi, tunc superne cælum aperiri cogita etc. » Idem habet hom. 36, in I Corinth. et hom. 3, in epist. ad Ephes.

Tertia, quæ est fractio et commixtio, habetur expresse in Liturgia Jacobi, et in Liturgia Chrysostomi: quare ipsa quoque antiquissima est. Unde Chrysostomus hom. 24, in priorem ad Corinth. scribit Christum in altari confractionem pati, quam in cruce pati noluit.

Alia est cæremonia erga sacrificium, mixtio aque, et vini, de qua nihil hic dicimus, quia in 4. lib. de Eucharistiâ copiose de ea tractavimus.

Prima cæremonia, quam erga seipsum sacerdos adhibet, est tunsio pectoris: ea enim utitur in confessione, quæ fit ad initium Missæ, et ad illam precem: « Agnus Dei qui tollis peccata mundi etc. » Et ad illa verba: « Domine non sum dignus. » Hæc autem cæremonia penitentiam indicat, et naturalis est, atque in Evangelio exemplum habet. Nam Lucae xviii, publicanus orans percutiebat pectus suam, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori*. Et Lucae xxii: *Revertebantur percutientes pectora sua*.

Secunda est lotio manuum, paulo ante consecrationem, quæ habetur etiam in Liturgiis Græcorum: ejusdem cæremonia meminit Dionysius cap. 3. Ecclesiast. hierarch. et Clemens lib. viii. const. cap. 5, et Cyrillus catechesi 5. mystag.: « Vidisti, inquit,

Diaconum aquam lavandis manibus porrigentem sacerdoti? » Et ibidem reddit causam hujus cæremoniae, ac dicit, non adhiberi eam lotionem ad sordes corporis abluendas, cum nemo in Ecclesiam sordidis manibus accedere audeat: sed ob symbolum puritatis animi, qua pollere debent, qui tantum peragunt sacrificium.

Prima cæremonia erga populum, est saluatio per « Dominus vobiscum »: de qua in sequenti capite disseremus.

Secunda cæremonia est dimissio populi per « Ite missa est », de qua etiam infra dicemus: nam istæ cæremoniae in verbis consistunt, non in actione tantum.

Prima cæremonia erga ea, quæ leguntur in Missa, est cantus: de qua non est hoc tempore magna controversia; nam ipsi etiam hæretici passim canunt. Et præterea habemus ipsius Domini exemplum. Nam Matth. 26, legimus Dominum in ultima Cœna, in qua prima Missæ instituit, et celebratio consistebat hymnum cecinisse: illa enim verba: « Et hymno dicto », græce *ὕμνων*, proprie cantum significant. Nam ut Augustinus docet, in titulum Psal. lxxii. usque adeo de ratione hymni est cantus, ut nisi cantetur, hymnus dici non possit. Unde etiam Concilium Toletanum IV. can. 12, de hymnis canendis in sacro officio, dicit nos exemplum Domini habere: ex quo falsum esse colligimus quod scribit Lutherus in lib. de captiv. Babylon. cap. 1. Missam Domini sine cantu celebratam esse. In disputatione de horis Canonice tom. 3. de hac re copiosius disseremus.

Secunda cæremonia, sunt instrumenta Musica, quæ in Ecclesia adhiberi coepa sunt in sacro officio, tempore Vitaliani Pape circa annum Domini 660. ut ex Pontificali refert Platina; vel ut mavalt Aimoinus lib. iv. de gestis Francorum cap. 114, post annum Domini 820, tempore Ludovici Pii. Licita autem esse, et utilia ejusmodi instrumenta, si sobrie, et graviter eis utamur, negari certe non potest, cum et habeamus exemplum Testamenti veteris, et experiamur devotionem per ea excitari, et tædium minui, quod ex longitudine, et gravitate officiorum alioqui oriretur.

Neque valet responsio Petri Martyris ad exemplum Testamenti veteris: scribit Petrus Martyr, in cap. 14. prioris ad Corinth. instrumenta musica pertinere ad Judaicas cæremoniae, neque nobis magis convenire,

quam Circumcisionem, et neomenias. Sed fallitur apertissime. Siquidem Judaica cæremoniae duplices erant.

Quaedam ipsorum propria, quæ videlicet ad aliud futurum significandum erant instituta, ut Circumcisio, et similes: et hæ nobis vere non conveniunt. Aliæ erant communes ipsis cum aliis Gentibus, eæ scilicet, quæ naturali ratione nituntur, non autem significatione rerum futurarum, ut genua flectere, pectus tundere etc. Et hæ nobis etiam conveniunt, atque ad hoc genus pertinent musica instrumenta, quippe qua in Dei laudibus adhibentur, propter infirmos, quorum non pauci in Ecclesia numerantur, juvant enim, ut dixi, tum ad excitandam pietatem, tum ad fastidium, ac tædium minuendum.

Ex cæremoniis communibus. Prima est, aspersio aque benedictæ. Nam in Dominicis diebus ante initium solemnium Missæ, Sacerdos aquam benedicit, ac deinde aspergit se, et Ministros, et altare, et populum: quæ aspersio est quedam expiatio, et preparatio ad futurum sacrificium. De aqua benedicta fuse tractavimus in iii. lib. de Ecclesia triumphante cap. 7. Hic solum annotasse sufficiet aquæ benedictionem a S. Basilio inter Apostolicas traditiones numerari lib. de Spiritu sancto cap. 27, et Dominicis diebus ad Missam adhiberi solitam aquæ asperionem, colligi ex Micrologo in lib. de observationibus Ecclesiasticis cap. 46.

Secunda cæremonia communis, est thurificatio: nam thus adoletur in Missa, tum ad altare, tum ad Evangelium, tum ad Sacerdotem, tum etiam ad clerum, et populum; et quidem hæc cæremonia antiquissima est. Nam can. 4. Apostolorum dicitur thymiamam, seu incensum offerendum ad altare, cum sacra celebratur oblatio. Dionysius cap. 3. Ecclesiast. hierarch. describens ritum celebrandi sacrificii Eucharistiæ, meminit etiam thuris. In Liturgiis Jacobi, et Chrysostomi, mentio fit benedictionis thuris, et thurificationis ad altare. Præterea Damasus in Pontificali in vita Soteris et Sylvestri Pontificum, inter alia sacra vasa Ecclesiæ numerat thuribula, seu thymiamateria: quare falsum est, quod Platina in vita Sixti I. et Polidorus Virgilius in lib. de inventoriis rerum scribunt, Leonem III. qui sedit anno 800 fuisse primum, qui thus in Missa adhibuit.

Quod autem Arnobius scribit lib. vii contra Gentes, religionem thuris novellam esse: intelligi debet de consuetudine Gentilium:

(1) Psalm. CXL, 2. — (2) I Timoth. II, 8.

Nam apud populum Dei, antiquissima consuetudo est, thuris adhibendi in sacrificio divino, ut patet ex lib. Exodi 25. et 30 et sequentibus. Porro Christiani thuris religionem non a Gentilibus, sed ab Hebraeis acceperunt.

Causa vero cur thuris odor, ac fumus in sacrificio adhibeatur, ut colligitur ex precibus Liturgie tum Graecae, tum Latinae, est, tum ut significetur bonus odor Evangelii, et eorum qui Evangelium predicare debent; tum ob similitudinem, quam habet incensum cum oratione; unde dicitur in Psal. 140: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*. Et Apocalyp. 9 incensum Deo oblatum interpretatur Joannes esse orationes Sanctorum: tum etiam ad gloriam Dei representandam. Dens enim in nebula se ostendere solebat in Testamento veteri: tum denique ad tetrum odorem, si quis ex multitudine hominum in Ecclesia existeret, abstergendum.

Tertia ceremonia communis, est osculum: osculatur enim Sacerdos frequenter ipsum altare, deinde librum Evangelii; tum Ministrum suum, et per eum in universum clerum, et populum pacem diffundit. Quae ceremonia habetur in Liturgiis omnibus, tum Graecis, tum Latinis; et ejusdem meminit Justinus in fine 2. Apologiae. Tertullianus lib. de orat. cap. ult. Cyrillus Catechesi 3. mystagog. et Chrysostomus hom. 77. in Joan. Duplex autem ratio est hujus osculi: nam altare, et librum in signum reverentiae osculamur, fratres autem in signum charitatis, et pacis.

Quarta ceremonia est, signum crucis: quae omnium communissima, et antiquissima est. Nam signo crucis seipsum Sacerdos consignat, item librum, altare, res offerendas, et oblatas, ac denique populum dum ei benedicit.

Notat autem Micrologus lib. de observationibus Ecclesiasticis cap. 14. signum crucis aut semel, aut ter, aut quinquies exprimi solere super oblationem, non autem bis, aut quater: quia semel exprimitur ad essentiae divinae unitatem, ter ad personarum Trinitatem, quinquies ad quinque plagas Domini representandas.

Esse autem antiquissimam ceremoniam perspicuum est. Primo, ex Liturgiis S. Jacobi et aliorum, quae plene sunt ejusmodi consignationibus. Secundo, ex Chrysostomo

hom. 55. in Matthaeum, et Augustino tract. 118. in Joan. qui dicunt omnia Sacramenta, et ipsum divinum sacrificium signo crucis perfici. Tertio, ex Tertulliano in lib. de Corona militis. Cyrillo Catechesi 4. et 13. et Hieronymo in Epist. ad Eustochium de custodia Virginitatis, qui docent, in omni negotio signum crucis adhibendum. Quod si in omni negotio, cur non in actione tremendi sacrificii?

CAPUT XVI.

De iis, quae recitantur in Missa Catechumenorum

Restat postrema controversia de veritate Canonis, et aliorum, quae in Missa recitantur. Ubi illud est observandum, Missam in quatuor partes dividi solere. Prima est, ab initio usque ad Offertorium, quae dici solet Missa Catechumenorum. Secunda, ab Offertorio usque ad Consecrationem, quae dicitur a Graecis *εὐχαριστία*, a Latinis nonnullis Canon minor. Tertia, a Consecratione usque ad Communionem, quae dicitur Canon major. Quarta, a Communione usque ad finem.

DE PSALMO *Judica*. ET CONFSSIONE.

Primum igitur ac te Missae initium pronuntiatur Psal. 42. *Judica me Deus*, et fit generalis confessio. Et quidem Psalmum reprehendere nemo potest, neque etiam confessionem, quatenus fit Deo et proximis adstantibus, sed quatenus fit Sanctis, adversarii eam non probant, quod existiment Sanctos eam audire non posse, cum tam procul absint. Sed Ecclesia Catholica nihil dubitat, Sanctos cognoscere, ut orationes, ita etiam confessiones nostras, tum ex ritu invocationis Sanctorum, qui semper fuit in usu apud veros Christianos, ut fusc docuimus in 1. lib. de Ecclesia triumphante, tum ex miraculis, quae omnibus saeculis facta sunt ad Sanctorum invocationem, quorum multa refert Augustinus XXII. de Civ. Dei cap. 8. Nos igitur confitemur Deo, Sanctis, et Ecclesiae presenti, quia omnes offendimus, cum peccamus, ut ille etiam dicebat, *Lucæ XV: Peccavit in caelum et coram te* (3).

Usam autem confessionis antiquum esse ante Introitum Missae patet tum ex Micrologo cap. 1. ubi aperte dicit, praemitti solere confessionem, tum etiam ex Liturgia sancti Jacobi, quae a confessione incipit.

DE INTROITU.

Sequitur Introitus, qui constat ex Antiphona, et Psalmo, cum « Gloria Patri. » Dicitur introitus, quia canitur a choro in introitu Sacerdotis ad altare, ut vult Micrologus, cap. 1 vel ut Conradus Brunus, lib. II. cap. 1 et alii volunt, quia est Introitus, id est, initium Missae. Convenit fere inter auctores, usum Introitus introductum esse a Coelestino I. Pontifice: sic enim scribit Walfridus cap. 2. Micrologus cap. 1. et alii passim. Sed non est hoc ita simpliciter accipiendum.

Nam in primis non instituit ipse usum canendi unum versiculum, ut nunc facimus, sed ut Psalmi Davidis 150. antiphonatum canerentur per ordinem ante sacrificium: ut in ejus vita scribit Anastasius Bibliothecarius. Sed postea vitandae prolixitatis causa selecti sunt versiculi aliqui, qui ad excitandam devotionem viderentur aptiores: et Psalmi integri relictis sunt horis Canonicis. Deinde, Coelestinus non fuit absolute primus, qui Psalmos ad sacrificium adhibuit, sed forte primus fuit, qui Romae id observari voluit.

Nam aliqui Dionysius Areopagita cap. 3. Ecclesiasticae hierarchiae, meminit Psalmorum, qui ad initium Missae canebantur: et S. Basilius in sua Liturgia circa initium jubet tres aut quatuor versiculos Psalmi decantari. Sed etiamsi, a Coelestino haec institutio ortum habuisset, reprehendi non posset, cum Introitus fere semper ex divina Scriptura sumatur, et ab universa Ecclesia iste usus ab annis amplius mille retentus sit.

DE « GLORIA PATRI, ETC. »

Versiculus: « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto etc. » qui additur ad Introitum, putatur a nonnullis a S. Hieronymo compositus, rogatur Damasi Pape: in qua opinione est Aleuinus, in lib. de officiis divinis: sed verus est, quod scribit Walfridus in lib. de observationibus Ecclesiasticis, cap. 25. compositum enim versiculum fuisse a Niceno Concilio. Nam ante Hieronymi, et Damasi tempus fuisse usum in Ecclesia ca-

nendi eum versiculum ad finem Psalmorum, patet ex Theodoro, lib. II. hist. cap. 24. et Sozomeno, lib. III. cap. 19. qui scribunt Antiochie temporibus Constantii Imperatoris Catholicos, et Arianos in psalmorum fine discerni solitos, quod illi canerent: « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, » isti autem: « Gloria Patri, per Filium in Spiritu sancto. » Basilius etiam de hoc versiculo, « Gloria Patri etc. » disputat in lib. de Spiritu sancto, cap. 28. Testatur quoque Concilium Vasense, quod ante annos 1100. celebratum est, can. 3. non solum Romae, sed etiam in toto Oriente, et per Africae, post « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, » subjungi solitum: « Sicut erat in principio etc. » Porro epistola duae, quae circumferuntur de hac re, Damasi ad Hieronymum, et Hieronymi ad Damasum, supposititiae, et ineptissimae sunt, et ideo ad tomum IV merito relegate.

DE « KYRIE ELEISON. »

Sequitur invocatio « Kyrie eleison », quam Graeci Litaniam vocant, a verbo Graeco *κτενω*, quod est, supplicare. Esse autem antiquissimam hanc Missae partem, patet ex Liturgiis, Jacobi, Basilii, et Chrysostomi. Dissertit etiam de hac supplicatione Basilius in epist. 63. quam scribit ad Neocaesarienses. Apud Latinos etiam antiquissima consuetudo est, eandem Litaniam Graecis vocibus canendi. Nam sanctus Gregorius, lib. VII. epist. 63. cum accusaretur, quod Kyrie eleison, et alia nonnulla ex Graecorum caeremoniis in Latinam Ecclesiam invexisset: respondit se caeremonias antiquas Ecclesiae Romanae conservare, vel renovare, non autem a Graecis accipere; id quod etiam ex eo probat, quod apud Graecos dicatur Kyrie eleison a populo, apud Latinos a Sacerdote; et quod Graeci non interponant Christe eleison, ut Latini faciunt, sed simpliciter dicant, Kyrie eleison. Esse autem verissimum, quod sanctus Gregorius dicit, non a se introductam in Latinam Ecclesiam, hanc supplicandi formam, intelligi potest ex Concilio Vasensi, quod annis centum, et quinquaginta ante Gregorii aetatem celebratum est. Nam in eo Concilio can. 3. jubentur Sacerdotes in Gallis ad Missam dicere Kyrie eleison, et ratio redditur, quod in sede Apostolica, et per omnem Italiam supplicatio illa ad Missas diceretur. Sanctus etiam Augustinus in altercatione cum Pa-

(1) Psal. CXL. 2. — (2) Psal. XLII. 4. — (3) Luc. XV. 21.